

## МОТИВИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ К. Д. УШИНСЬКОГО

*У статті наголошується на одному з пріоритетних напрямів сучасної освіти – вихованні особистості на засадах загальнолюдських і національних цінностей. Указується на найбільш значущу цінність громадянського суспільства, важливий фактор розвитку демократичної держави – це патріотизм. Виокремлюється питання національно-патріотичного виховання дітей у педагогічній спадщині К. Д. Ушинського. Висвітлюються його погляди на національну педагогіку, національне навчання і виховання школярів. Акцентовується увага на сутності народності, патріотизму як одного з провідних в організації освіти й виховання підростаючого покоління.*

**Ключові слова:** К. Д. Ушинський, національно-патріотичне виховання, школярі, педагоги, педагогічні погляди, національна педагогіка, народність.

Одним з пріоритетних напрямів сучасної освіти є виховання особистості на засадах загальнолюдських і національних цінностей. Найбільш значущою цінністю громадянського суспільства, важливим фактором розвитку демократичної держави є патріотизм. У зв'язку з цим формування почуття патріотизму в молодого покоління є визнаною проблемою нашої країни.

Проблему формування почуття патріотизму опрацьовують вчені, науковці різного фахового спрямування. Ціннісні підходи до формування нових тенденцій виховання патріотизму розкрито в працях сучасних українських учених: І. Беха, А. Богущ, Г. Біленької, О. Вишневецького, В. Гонського, В. Котирло, Д. Пащенко, Ю. Руденка, М. Щербаня та інших.

Різноманітні складники патріотичного виховання розкрито в сучасних наукових дослідженнях вчених: Т. Гавлітіної, Г. Гуменюк, В. Гонського, М. Качур, В. Каюкова, П. Онищук, В. Поплужного, О. Сухомлинської та інших.

Метою статті є розкриття закономірностей та завдань процесу формування національно-патріотичного виховання школярів на основі аналізу педагогічної творчості Костянтина Дмитровича Ушинського.

Істинно відомо, що почуття патріотизму, народності таке сильне в кожній людині, що навіть у час загальної загибелі всього святого і благородного, воно гине останнім. Читаємо у творах К. Ушинського: "Подивіться на людей, що оселилися на чужині, і ви цілком переконаєтесь, яка живуча народність у тілі людини. Покоління змінюють одне одного, і десяте з них не може увійти в живий організм народу, а лишається в ньому мертвою вставкою. Так глибоко і сильно вкоренив Творець елемент народності в людині" [2, с. 100]. Підтвердженням наукових роздумів К. Ушинського є приклад української діаспори в сьогоденні.

Педагогічна спадщина К. Д. Ушинського – вершина не тільки вітчизняної, а й світової педагогічної думки. І на таку височінь він піднісся завдяки тому, що джерелом його творчості була народна педагогіка. Сторінки його творів щедро засіяні золотими розсипами народної педагогіки.

Учення К. Ушинського про народність як основу виховання та досягнення ідеалу в ньому є актуальним для сучасного українського виховання. У сучасних умовах розбудови і реформування української освіти і виховання принцип народності визначений Концепцією національного виховання як один із основоположних. Поняття "народність" у теоретичній спадщині К. Ушинського тотожне сучасному розумінню національного виховання. Уводячи поняття "народність у вихованні", працюючи над основами рідномовного навчання і виховання, педагог дбав про інтереси й українського національного виховання.

Педагогічна діяльність К. Д. Ушинського повністю відповідала потребам історичного розвитку країни, а також системі національної освіти. Він хотів бачити свій народ заможним і щасливим. Це бажання послугувало виробленню педагогом власної концепції національного виховання, основні положення якої знайшли відображення серед праць: "Про користь педагогічної літератури", "Праця в її психічному і виховному значенні", "Про моральний елемент у російському вихованні", "Три елементи школи", "Питання про народні школи", "Про народність у громадському вихованні", "Загальний погляд про виникнення наших народних шкіл".

Створюючи свою педагогічну систему, К. Д. Ушинський виняткового значення надавав одному з найважливіших принципів організації освіти й виховання – принципу народності. На його думку, народне виховання – таке виховання, яке проникає в побут, характер, поведінку й усе життя народу. Видатний педагог передбачав реальну освіту всіх дітей обох статей, а також фізичне, розумове і моральне виховання, навчання рідною мовою. Він зазначав, що народна освіта коштує недешево, але жодні доцільні витрати не повинні впливати на державу, бо народ, розвинений у дитинстві хорошою

школою, який навчився міркувати правильно і засвоїв собі ясний погляд на довкілля, буде енергійнішим, працьовитішим, розважливішим, а значить – продуктивнішим і багатшим, ніж народ пригнічений нецтвом і забобонами, ніж народ, який плететься, як сліпий, навромацки, шляхом, давно второваним. "Добре насіння освіти дороге, зате й родить воно сторицею", – указував Костянтин Дмитрович [5, с. 31–32].

У методологічному плані національно-патріотичне виховання виступає як корінна закономірність розвитку системи освіти й виховання в будь-якій країні. Ця система повинна будуватись у повній відповідності з особливостями і потребами своєї країни та здійснюватися в душі народних звичаїв, традицій, рис національного характеру і психології свого народу.

У статті "Про народність у громадському вихованні" К. Д. Ушинський дає глибокий аналіз виховання в душі народності [4, с. 4]. Термін "народність" він пояснює як своєрідність кожного народу, яка зумовлена його історичним розвитком, географічними, економічними, політичними та іншими умовами його життя. Народність – це національна самобутність народу і коріниться вона, на думку К. Д. Ушинського, узавперш, у характері народу.

Видатний педагог твердив, що вітчизняна педагогічна наука повинна будуватись на народних національних особливостях і відображати специфіку національного навчання і виховання. "Можна і треба запозичати знаряддя, засоби винахідництва, але не можна запозичити чужого характеру і тієї системи, у якій виявляється характер. З іншого боку, чим більше характеру в людини, тим безпечніше для неї будь-яке суспільство; і чим більше характеру в громадській освіті народу, тим вільніше може він запозичити все, що йому завгодно, в інших народів"; "У кожного народу власна особлива національна система виховання; а тому запозичення одним народом в іншого виховних систем є неможливим" [6, с. 4].

Проблема формування почуття патріотизму надзвичайно значуща для всіх ланок освіти, починаючи з дошкільної. Багато науковців указували на необхідність формувати патріотизм у дітей різного віку. К. Д. Ушинський у працях "Рідне слово", "Педагогічна поїздка до Швейцарії" вперше обґрунтував термін "батьківщинознавство". У краєзнавстві він убачав могутній засіб вивчення рідного краю. У кожному районі, зазначав учений, "зосереджена маса відомостей – історичних, географічних, етнографічних, статистичних, які вчитель повинен вміло використовувати, закладаючи надійні основи моральних почуттів, гуманізму, милосердя" [1, с. 264]. Відомий педагог у своїх працях зазначав, що формувати почуття патріотизму можливо саме через ознайомлення дітей з рідним краєм. А це – знайомство з історією рідного краю, з його неповторною природою, з відомими та талановитими людьми.

Вагомим для виховання свідомого громадянина є прищеплення шанобливого ставлення до героїв війни, ветеранів, до пам'яті про тих, хто загинув, захищаючи Вітчизну. Дуже великий вплив мають бесіди, зустрічі з ветеранами, воїнами-захисниками, екскурсії, використання пісень, віршів, наочного матеріалу.

Видатний український педагог обстоював природне право кожного народу мати свою національну школу, національну систему виховання. Він критикував зросійщення українських дітей, обстоював необхідність навчання їх українською мовою.

Любов до рідного краю, його історії тісно пов'язується з любов'ю до рідного слова – першоджерела духовного багатства будь-якого народу. У праці "Рідне слово" К. Д. Ушинський підкреслює виняткове освітнє і виховне значення мови, називаючи її "нев'янучим цвітом усього духовного життя" народу, найбільшим народним наставником, незвичайним педагогом, найкращим тлумачем природи й життя. У слові, у мові народу заховані всі думи і сподівання народу, його характер, його прагнення, все його історичне минуле, на якому будеться сьогодення й шлях до майбутнього. У мові передається вся мудрість народу, що збагачує і виховує наступні покоління. Костянтин Дмитрович указував на велике значення творів народної творчості в справі виховання та навчання дітей. Перевагу надавав народним казкам, прислів'ям, примовкам і загадкам.

Важливу роль у підготовці людини до життя К. Д. Ушинський відводив її моральній вихованості. Моральне виховання він розглядав як важливий засіб патріотичного виховання. На думку педагога, моральне виховання людей треба починати з раннього віку і здійснювати постійно і систематично. Його мета – розвивати в дітей найкращі риси і почуття: патріотизм і гуманізм, любов до праці і дисциплінованість, чесність і правдивість, почуття обов'язку і відповідальності, власної гідності і громадського обов'язку, скромність, твердість волі і характеру. Найважливішим завданням морального виховання дітей і молоді, на його думку, має бути виховання в них палкої любові до батьківщини і народу [3, с. 3].

Використовуючи педагогічні надбання К. Д. Ушинського, у сучасній школі важливо послугоуватись неписаними законами лицарської честі, які надають значні можливості для формування національної самосвідомості. Вони передбачають: виховання любові до батьків, до рідної мови, вірність у коханні, дружбі, побратимстві, готовність захищати слабших, піклуватися про молодших, зокрема дітей; шляхетне ставлення до дівчини, жінки, бабусі; непохитну вірність ідеям, принципам народної моралі та духовності; відстоювання повної свободи і незалежності особистості, народу, держави; турботу про розвиток народних традицій, звичаїв, обрядів, бережливе ставлення до рідної природи, землі; прагнення робити пожертви на будівництво храмів, навчально-виховних і культурних закладів; цілеспрямований розвиток власних фізичних і духовних сил, волі, можливостей свого організму, вміння завжди і всюди чинити благородно, виявляти інші чесноти.

Одним із головних завдань сучасної педагогічної освіти незалежної України є формування почуття національної свідомості, причетності до своєї Батьківщини. Важливим у вихованні є святкування дат народного календаря. Народний календар – це система історичних дат, подій, спостережень за

навколишньою дійсністю, народних свят, інших урочистостей, які відзначаються протягом року; це енциклопедія знань про життя людей, їх побут, спосіб життя, виховну мудрість, природні явища.

Після здобуття Україною незалежності в життя і побут народу входять такі знаменні свята й урочистості, як День Незалежності України (24 серпня), День Конституції України (28 червня), День Соборності України (22 січня), Свято Козацької Слави (2 –5 серпня), 14 жовтня (День Захисника України) та ін. Народний календар поповнюється загальнонаціональними святами: День Знань, День Матері, День Землі.

Є в народному календарі дати, пов'язані із релігійними святами: День Андрія, День Миколи, Щедрий вечір, Святвечір, Різдво, Водохреща, Стрігання, Великдень, Івана Купала, Покрови Матері Божої тощо.

Складник народного календаря – родинний календар, який охоплює важливі дати, віхи життя сім'ї, кожного її члена (дні народження членів сім'ї, ювілеї, весілля батька й матері, бабусі й дідуся).

Підсумовуючи, скажемо, що творчий доробок видатного педагога К. Д. Ушинського з проблеми формування почуття патріотизму в дітей є значним внеском у скарбницю педагогічної думки. Теоретичні положення, педагогічні висновки, методичні поради, які він уклав, особливо актуальні в наш час.

### Використані джерела

1. Богуш А. М., Лисенко Н. В. Українське народознавство в дошкільному закладі [Текст] / А. М. Богуш, Н. В. Лисенко. – К. : Вища школа, 1994. – С. 264–265.
2. Гриценко М. С. Костантин Дмитриевич Ушинский [Текст] / М. С. Гриценко. – К. : Вища школа, 1974. – 119 с.
3. Назаренко К. В. Патріотичне й інтернаціональне виховання дітей дошкільного віку [Текст] / К. В. Назаренко. – К. : Радянська школа, 1979. – 167 с.
4. Ушинський К. Д. Про народність у громадському вихованні [Текст] / К. Д. Ушинський; Вибр. тв. : у 2 т. – К. : Рад. Школа. – 1983. – Т. 1. – 89 с.
5. Ушинський, К. Д. Твори [Текст] : в 6-ти т. Т. 2. Педагогічні статті та матеріали до "Детского мира" та "Родного слова" / К. Д. Ушинський; відп. за укр. вид. Г. С. Костюк, С. Х. Чавдаров. – К. : Рад. шк., 1954. – 449 с.
6. Щербань П. Погляди К. Ушинського на зміст та методику виховання та навчання дітей в сім'ї та школі [Текст] / П. Щербань // Освіта. – № 33. – 2003. – С. 4–5.

Lavrynenko L.

### THE MOTIVES OF THE NATIONAL-PATRIOTIC EDUCATION IN THE PEDAGOGICAL HERITAGE OF K. D. USHINSKY

*The article emphasizes one of the priorities of modern education – educating an individual on the basis of universal and national values.*

*It is indicated that the most significant value of civil society, an important factor in construction of a democratic state is patriotism. In this connection, a sense of patriotism in the younger generation is a recognized problem in our country.*

*The problem of formation of patriotism is singled out in the works of scholars and scientists of different fields. A so called "value approach" to the formation of new trends in education of patriotism is disclosed in the works of such modern Ukrainian scientists as J. Bekh, A. Bogush, G. Belenka, A. Vishnevskiy, V. Honsky, V. Kotyrlo, D. Pashchenko, Yuri Rudenko, N. Shcherban and others. Attention is drawn to the disclosure of various constituents of patriotic education in research of modern scientists such as T. Havlitina, G. Gumenyuk, V. Honskiy, M. Kachur, V. Kayukov, M. Onischuk, V. Popluzhny, V. Sukhomlinsky and others.*

*It is noted that the teachings of K. Ushinsky about the principle of nationality as the basis of education is relevant for the modern Ukrainian education. The concept of "nation" in the theoretical heritage of K. Ushinsky is identical to the modern understanding of national education. In his view, national education is the one, which penetrates in the life, character and behavior of the people. The modern reform of education considers the principle of nationality as one of the fundamental. In terms of methodology, the national-patriotic education serves as the fundamental law of education and training in every country. This system should be built in full compliance with the characteristics and needs of the country and carried out in the spirit of folk traditions, traits of national character and mentality of its people.*

*The outstanding Ukrainian teacher defended the natural right of every nation to have its own national school, national educational system, the need for education in mother tongue.*

*Here it is also emphasized that at present, the pedagogical heritage of K. Ushinsky provides us with significant opportunities for the formation of national consciousness inherent as the unwritten laws of knightly honor.*

*The role of moral upbringing in the preparation of an individual to mature life is also singled out here.*

**Key words:** K. D. Ushinsky, national-patriotic education, students, teachers, pedagogical views, national education, nationality.

Стаття надійшла до редакції 25.09.2015